

MESNEVİ HİKÂYELERİNDEKİ TEMALAR

Prof. Dr. Musa K. YILMAZ*

Giriş

Mesnevi Hikâyeleri

Mevlana Celalüddin Rumi, İslamı daha güçlü ifade edebilmek için hakikatleri temsil ve hikâye yoluyla anlatmaya çalışır. Zira temsili anlatım metodu, hakikati insanın zihnine daha çok yakınlaştıran bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden Mesnevi’de çok miktarda hikâyelerin yer aldığını görüyoruz. Şurası bir gerçektir ki, Mevlana’nın Mesnevisinde yer alan tüm hikâyeler, ahlakî öğretiler ve hikmetli sözler ya bir ayet ya da bir hadisin manasından mülhemdir. Mesnevi hikâyelerinde adeta cismi görünen fakat ruhu gizlenmiş olan kahramanlar canlandırılmaktadır. Mesnevideki hikâyeleri beş kısma ayırmak mümkündür.

1) Tasavvuf ağırlıklı olanlar: Bu tür hikâyeler sayıca daha fazladır. Mevlana genelde bir hikâyeyi ele alır. Henüz hikâyeyi bitirmeden kahramanların sözlerini tasavvufi anlamda yorumlamaya çalışır.

2) Ahlak ve hikmet ağırlıklı olanlar: Bu tür hikâyeler daha çok ahlakî temelleri öğretmek ve ders vermek amacıyla serdedilir.

3) Kur’anî kıssalar: Bu tür hikâyeler tamamen Kur’an’dan alınma kıssalar olup yerine göre zikredildikten sonra tefsirleri yapılır ve tasavvufi açıklamalara yer verilir.

4) Temsili (Alegoric) hikâyeler. Bu tür hikâyeler nispeten daha kısa olup ibret alınacak birer misal kabilinden zikredilmişlerdir. Biz bu çalışmamızda bu türlere birer örnek vermeye çalışacağız.

Tasavvufi Hikâyeler

Tasavvufi hikâyelerin sayıca daha çok olduğunu söylemek mümkündür. Bu hikâyelerde genellikle bir şahsın başından geçen bir hadise anlatılır. Ardından tasavvufi yorumlarla İslamî öğretilere yer verilir. Mesela, Hz. Ömer zamanında, yoksulluk günlerinde mezarda Allah için çalgı çalan çalgıcı ihtiyarın hikâyesine baktığımız zaman bunu görmemiz mümkündür.

Mevlana Celalüddin Rumî, Hz. Ömer zamanında çalgı çalan bir ihtiyardan söz ediyor. Hikâye özetle şöyle:

“Hz. Ömer zamanında mezarlıkta çalgı çalan bir ihtiyar adam vardı. Bu ihtiyar çalgı çalarak geçimini sağlıyordu. Yaşlılığın ilk dönemlerinde durumu kurtaracak kadar geliri oluyor, azığı çıkıyordu. Fakat sırtı küp gibi kamburlaşmış, gözlerinin önündeki kaşları eyer kuskunu gibi aşağı sarkıp da iyice ihtiyarınca kelimenin tam anlamıyla doğan gibi sinek avlamaya başlamış, gittikçe de işleri kötüye gitmişti. Çünkü cana can katan latif sesi artık çirkinleşmiş ve kimse onu dinlemez olmuştu. Deyim yerindeyse, Zühre yıldızının kıskandığı o güzel nağme, bir merkebin sesine dönmüştü. Hâsılı çalgıcı ihtiyar iyice güçsüzleşince, bir somun ekmeğe muhtaç duruma düştü.”

“Çalgıcı bir gün ellerini açıp Allah’a şöyle yalvardı: **“Ey Allahım! Günahkar bir kul olmama rağmen yetmiş yıldır rızkımı hiç aksatmadın. Bugün ise kazancım yok, artık senin misafirinin. Bundan sonra çalgıyı senin için çalacağım Çünkü senin kulunum. Beni kabul et.”** Duayı yaptıktan sonra eline çalgı aletini aldı, Medine mezarlığına gitti ve orada Allah’ı aramaya başladı. Kendi kendine: **“Allah’ım bu çalgının ücretini senden alacağım. Çünkü sana yönelmiş gönülleri kabul**

* Harran Ü. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

eden sensin” diyerek bir yere oturdu ve çalmaya başladı. Çok çalıp ağlayınca çalgı aletini yastık yaparak uyumaya başladı. Uyur uyumaz ruhu kafesten uçtu. Semalarda ve geniş melekût âlemlerinde gezmeye başladı.”

“Tam o saatlerde uykuya dalan Hz. Ömer’e bir nida geldi: **“Ey Ömer! Hazineden yedi yüz dinar al ve mezarlıkta uyumuş olan has kuluma ver”** diyordu. Bu rüya üç kez tekrarlandı. Hz. Ömer hemen uyandı ve emredilen meblağı koynuna koyarak mezarlığa gitti. Mezarlıkta çalgıcıdan başka kimse görmeyince **“Her halde bana tarif edilen bu adam olmamalı”** dedi. Tekrar bir nida geldi: **“Hak buyurdu ki, orada temiz ve kutlu ve has bir kulumuz vardır”** dedi. Hz. Ömer: **“Çalgı çalan bir adam nasıl Allah’ın has kulu olabilir?”** dedi ve mezarlığı yeniden aradı. Fakat ondan başkasını bulamadı. Hz. Ömer ihtiyarın yanı başında durdu ve onu bir hapsirme tuttu.”

“İhtiyar çalgıcı Hz. Ömer’in hapsirme sesiyle yerinden fırladı ve: **“Allah’ım! Adalet senden, Medine’nin ahlak zabıtası çalgıcı bir zavallı ihtiyarın yakasına yapıştı.”** Dedi. Hz. Ömer ona: **“Korkma, sana Hak’tan müjdelor getirdim. Allah seni o kadar övdü ki, Ömer’i senin yüzüne âşık etti. Hak sana selam söylüyor. Al çalgı ücreti olarak da bu altınları gönderdi”** dedi. İhtiyar bunları duyunca **“Ey Allahım, Kafi!!! Bütün ömrümü çalgı aletinin telleri arasında, makamdım makama gezinirken tükettim. Allahım, verdiklerinle yetinmeyip feryad-u figan eden nefsimden şikâyetçiyim”** diyerek utancından ne yapacağını bilemez hale geldi. Çalgı aletini yere vurup ağlamaya başladı. Fakat ağlaması kesilmiyordu. Hz. Ömer de onu teselli edip tövbesinin kabul olduğunu kendisine bildirdi.”¹

Mevlana önce çalgıcının çıkardığı nağmelere dikkatleri çekerek tasavvufi yorumlar yapmaya başlıyor. Öncelikle nağmelerin özelliklerine temas ediyor. Şöyle ki:

a) Çalgıcının sesi o kadar güzeldi ki, bülbül onun sesiyle kendinden geçerci. Nağmesiyle kıyamet kopardı.

b) İsrail’in solukdaşı gibiydi. Makamıyla adeta ölülerin canlarını bedenlerine sokardı.

c) Fil onu dinleyecek olsa kanatlanırdı.

Mevlana Celalüddin, bu özellikleri sıraladıktan sonra işari ifadeler kullanarak İslamın temel prensiplerine atıfta bulunur. Şöyle der:

“İsrail bir gün bir makam çalar, yüz yıllık çürümüş insana can verir.” Bu ifade, Kur’an’da **“Ve Nufiha Fi’s-Suri”** şeklinde ifade edilen İsrail’in Sur’a üfürüşünü hatıra getirmektedir. **“Peygamberlerin içinde de nağmeler vardır”** ifadesiyle de Peygamberlerin mesajlarını birer nağmeye benzetir. Daha sonra: **“Ancak o nağmeleri his kulağı duymaz”** ifadesiyle, çeşitli günahlar ve zulümlerle mühürlenmiş olan kulakların peygamber mesajlarına karşı sağır olduklarını ifade etmeye çalışır.

Ardından **“insan perilerin nağmelerini işitemeyeceğini”** söyleyerek insanlar ile cinlerin sırlarının farklı olduğunu anlatmaya çalışır. Daha sonra Peri ve insanın bilgisizlik zindanında olduklarını ifade ederek ins ve cinin, melekût âlemlerinin birçok sırlarına vakıf olan meleklerle göre adeta cehalet hapsinde olduklarını anlatmaya çalışır.

Mevlana insanların ve cinlerin melekût âlemlerinin sırlarına vakıf olamadıklarına delil olarak Rahman Suresi’ndeki **“Ey cin ve insan toplulukları, Göklerin ve yerin çevresini aşıp geçmeye gücünüz yetiyorsa aşınız. Ama Allah’ın verdiği bir güç olmadan geçemezsiniz ki”**² şeklindeki bir ayete atıfta bulunur.

Mevlana daha sonra Allah’ın dostları olan velilere verilmiş bulunan manevi tasarrufa işaret eder ve der ki:

گرگویم شمه ای زان نغمه: جانها سربرزنند از دخمها گوش را نزدیک کن کان دورنیست لیک نقل آن
بتودستورنیست

¹ Mesnevi, 1. defter, 1913-1950, 20072-2112 ve 2161- 2222 beyitleri.

² Rahman, 55/ 33.

“Velilerin içindeki nağmelerden söylesem canlar mezarlarından başkaldırır. Kulağını yaklaştır, çünkü uzak değildir. Ancak onu sana nakletmeye izin yoktur.” Mevlana velilerin zamanın İsraili olduklarını söyleyerek, ölü olan kalplere imanı aşlamakla hayat verdiklerini anlatır. Daha sonra, velilerin hakikat-i Muhammediyenin ve nübüvvetin varisleri olduğunu ifade etmek için Hz. Peygamber’in (s.a.v) bir hadisine atıfta bulunarak şöyle der: **“Mustafa ‘Beni görene ve benim yüzümü göreni görene ne mutlu’ dedi.”** Mevlana bu beyitte sahabe-i kiramın ve tabiun ulemasının ve onların yolunda yürüyen velilerin dindeki makamlarına işaret etmektedir. Bunu bir temsil ile şöyle dile getirir: **“Bir kandil bir mum ışığını alınca, onu gören de kesinlikle o mumu görmüş olur. Aynı şekilde yüz kandile nakledilse sonuncuyu görmek de aslı görmek gibidi. Sen onu ister sonuncu ışıktan al, ister can mumundan, hiçbir fark yoktur.”**

Mevlana daha sonra, çalgıcının uyumasına dikkatleri çekerek nefis yorumlar yapıyor ve şöyle diyor: **“Çalgıcı uyuyunca can kuşu hapisten kurtuldu. Vücuttan ve dünya eziyetinden kurtuldu. Sade olan bir dünyaya ve can ovasına vardı.”**

Mevlana Celaldin Rumi, şehadet âlemi, misal âlemi, mülk ve melekut âlemlerinin birbirinden çok farklı olduklarını, âlem-i şehadetteki varlığın tek başına ağır bir yük olduğunu, uyku ile âlem-i misale girenlerin vücut ağırlığından kurtulduğunu, hele bir melekut âlemi olan ahiret âlemine intkal eden ruhların sınırsız bir fezada uçar gibi gezebildiklerini, dünyanın sıkıntılarının orada söz konusu olmadığını anlatır. Ayrıca bütün imkânlarını tüketen ve kendisini Allah’ın misafiri olarak takdim eden bir insanın hiçbir zaman toplum içinde mahcup olmayacağına, o kişinin artık Allah’ın himayesinde olduğuna, eziyete maruz kalmaması için de Allah tarafından kendisine birçok nimetin behemehal verildiğine, misafirin böylece asıl konak sahibinin konağına ve sofrasına davet edilmiş olduğuna işaret etmektedir.

Mevlana, Hz. Ömer’in ağlayan çalgıcıya: **“Senin bu ağlayışın senin akıllılığının eseridir”** şeklindeki sözüne temas eder ve üzerinde yorumlar yapar. Ona göre Hz. Ömer gece yarısı o sıradan ve kimsesiz çalgıcıyı ziyaret etmiş olmakla, çalgıcının bakışını ağlama makamından istiğrak makamına çevirmiştir. Mevlana özetle şöyle der: **“En büyük akıllılık geçmişî hatırlamaktır. Çünkü maziyî hatırlamakla orada işlenmiş günahlardan tövbe edilmiş olur. Bazen geçmiş ve gelecek Allah’a ulaşmaya engel olan birer perde olabilirler. Allah’a perde olan geçmişî de geleceği de at gitsin. Bazen insanın tövbe etmesi bile günah olabiliyor. Eğer kişi tövbe edip tövbesini sık sık bozuyorsa artık tövbe etmekten de tövbe etmesi gerekir.”**

Ahlakî Hikâyeler

Bu tür hikâyelerin konusunu genellikle enteresan sayılabilecek bir olay oluşturur. Çoğu zaman garipliklerle dolu olan bir olay vardır. Fakat bu garipliklerin her biri bir hikmete ve ahlakî bir umdeye işaret etmektedir. Buna örnek olarak, her vaaza başladığında zalimlere, katı yürekliye ve inançsızlara dua eden vaizin hikâyesi zikredilebilir. Hikâye özetle şöyledir:

“Bir vaiz her kürsüye çıktığında yol kesenlere dua ederdi. **“Ey Rabbim, kötülere, zalimlere ve bozgunculara, Müslümanları alaya alanlara, manastır ehline ve bütün kâfirlere merhamet et”** derdi. Bazıları kendisine: **“Hocam, bu ne biçim duadır. Bu alışılmış bir dua değildir”** dediler. Vaiz efendi dedi ki: **“Ben bunlardan çok iyilik gördüm. Bu yüzden onlara dua ediyorum. O kadar zulüm ve işkence ettiler ki, beni kötülükten hayra sevk ettiler. Dünyaya ne zaman yöneldimse, onlar tarafından darbedildim. Bu yüzden benim kurtuluşuma vesile oldukları için onlara dua etmek benim için görev olmuştur.”**¹

Mevlana Celalüddin Rumi bu hikâyeyi naklettikten sonra ders vermek amacıyla şu temel ahlakî öğretileri zikreder:

“Bakınız kul yarasından dolayı Allah’a yalvarır. Allah: **“Sonunda dertlerin seni dua eden bir kişi haline getirdi”** buyurur. Hakikatte her düşman, nefis için birer ilaçtır. Çünkü o düşmandan dolayı Allah’ın lütfuna müracaat edersin. Hakikatte dostların seni ilahi huzurdan uzaklaştıranlardır. Nitekim

¹ Mesnevi, 4. defter, 82- 102. beyitler.

porsuk denen hayvan sopa yedikçe semizleşir. Mümin kişi de tam porsuk gibidir. Sopa yedikçe manen şişmanlar. Bu yüzdendir ki, peygamberlerin zahmet ve sıkıntıları bütün insanlarınkinden fazladır. Deri de ilaç ile bela ve işkence çeker. Eğer ilaç sürülmezse deri kokmaya başlar. Ey insan bil ki, insan tabaklanmamış ve rutubetlerden çirkinleşmiş ve ağırlaşmış bir deriye benzer. Temiz olması için acı ilaçları sürmelisin. Eğer buna gücün yetmezse, Allah senin iraden dışında sana bela verirse razı ol. Zira dostun belasının amacı seni temizlemektir. Kişi başına gelen belayı sefa görürse, bela tatlılaşır. Kişi mağlup iken kendisini kazanmış görür.”

Kuşkusuz Mevlana'nın bu öğretilerinin her biri bir ayet ya da bir hadisten alınmıştır. Görünürde garipliklerle dolu olan hikâyenin amacı hikmetlerle dolu olan İslam ahlakını öğretmektir.

Kur'an Kıssaları

Mevlana Celalüddin Kur'an kıssalarından çokça istifade etmiştir. Bu kıssaları naklederken kahramanların sözleri üzerinde tasavvufi yorumlar da yapmaktadır. Hud (a.s) ile 'Ad'ın kıssası,¹ Sebe Melikesinin kıssası² ile Musa ve Fir'avn'un kıssası³ v.s. bu tür hikâyeleri oluşturmaktadır.

Musa İle Firavın kıssalarında çok özel yorumlar yapmaktadır. Mevlana'ya göre Musa ile Firavun zehir ve panzehir gibidirler. Birisi ışık, diğeri karanlık olup ilahî iradeye bağlı birer unsurdurlar. İkisi de mananın kuludurlar. Hatta Mevlana'ya göre Firavun tek başına kaldığı zaman Allah'a yalvarmaktadır.

Mevlana'ya göre Musa'lar ve Firavunlar bu dünyada birer numunedirler. Her Firavun'un bir Musa'sı olduğu gibi, her Musa'nın da bir Firavunu vardır. Firavun kibir, gurur, zulüm ve sahte bir azameti ifade eder. Musa ise kulluğu, tevazuyu ve merhameti ifade eder. Firavun'un bu kibir ve gururu ona öyle bir enaniyet vermiştir ki, çevresindeki şakşakçıların etkisiyle tanrılık davasında bile bulunur. Fakat Firavun'un kendisi, tanrı olmadığını, aciz ve zayıf bir kul olduğunu ve etrafında oluşturulan dünyanın sahte olduğunu en iyi bilen kişidir. Bu yüzden kendisiyle baş başa kaldığı zaman düşünür ve lisan-ı hal ile Allah'a yalvarır: **“Neden bu kötülük, bu zulüm, bir kibir ve bu sahte azamet hep benim payıma düştü Ya Rab”** diye için için yalvarmaya başlar. Mevlana özetle şöyle der:

“Musa gündüz Hak Taala'nın önünde yakarırdı. Firavun ise gece vakti: **“Ey Allahım, boynumdaki bu demir tasma nedir? Bu boyunluk olmazsa kim “Ben benim” der?”** diye ağlardı. Ya Rabbi, sen Musa'yı aydınlattın, fakat beni kararttın. Saltanat davulumu **“ilah”** ve **“sultan”** diye çağıyorlarsa da gerçekte ay tutulmuş, halk tas çağıyor. Bu çalışma ayı rüsvay ediyorlar. Ben ki Firavnum, halktan vay başıma gelenler! Bana **“Ey Yüce Rabbimiz”** denmesi davulun değil, tasın çalınması anlamına gelir. Gizlide hakir ve ölçülü oluyorum, fakat Musa'ya varınca nasıl da değişiyorum! Tıpkı sahte altın gibi; rengi ne kadar parlak olursa olsun ateşi görünce kararıyor.”⁴

Mevlana'ya göre her şeye rağmen Firavun, düşünme yeteneğine sahip bir insan olarak başını iki avucu arasına alıp düşündüğünde ilah olmadığını, hatta aciz bir mahlûk olduğunu, tanrılık davasında bulunmanın bir safsata olduğunu çok iyi bilen bir karakterdir. Firavun, etrafında oluşturulan azametli, zulümlü ve heybetli dünyanın bir sabun köpüğü kadar geçici ve kararsız olduğunu herkesten çok iyi bilen birisidir.

Temsili (Alegoric) Hikâyeler

Mesnevî'de bazen bir karakteri, bazen de tasavvufî ve ahlakî anlamda önemli olan bir prensibi ortaya koymak için bu tür hikâyeler zikredilmiştir. Bunlar da, insanlardan getirilen örnekler ve hayvandan getirilen örnekler olmak üzere iki kısma ayrılır. Aslan ile tilki, aslan ile tavşan, aslan ile kurt, deve ile katırın hikâyeleri, kahramanları hayvan olan türdendir. Kahramanları insan olan hikâyelerde olduğu gibi, kahramanları hayvan olan hikâyelerde de hayvan doğru ve ahlaklı bir karakteri temsil etmektedir.

¹ Mesnevî, 1. defter, 885 ve sonraki beyitler.

² Mesnevî, 3. defter, 282-397. beyitler.

³ Mesnevî, 3. defter, 840-1745. beyitler.

⁴ Mesnevî, 1. defter, 2447-2481 beyitler.

Kahramanlarından biri insan olan hikâyelere Bakkal ve Papağan hikâyesini örnek olarak zikretmek mümkündür. Hikâye şöyledir:

“Bir Bakkalın papağanı vardı. Çok hünerli ve konuşkandı. Dükkâncı bir iş için eve gidince papağan yalnız kaldı. Bir ara dükkânın bir tarafından öbür tarafına atlarken gülyağı şişelerini döküp kırdı. Bakkal evden döndüğünde, bir de ne görsün, dükkân yağlarla dolmuştur. Bakkal eliyle papağana vurdu, başını kel yaptı. Papağan bunun üzerine birkaç gün sustu. Bakkal çok pişman oldu ve: “**Yazık yazık. Nîmet güneşim buluta girdi. Keşke elim kırılseydi da ona vurmasaydım**” demeye başladı. Papağanı tekrar konuşsun diye her gün birçok fakire sadaka veriyordu. Üç gün sonra dükkânda oturdu; kuşun konuşması için ona her şeyi gösteriyordu. Bir ara sokaktan başı kel olan bir derviş geçti. Tam o sırada onu gören papağan konuşmaya ve dervişe nasihatler etmeye başladı. Diyordu ki: “**Ey Derviş, neden başın kel olmuş? Yoksa sen de mi gül yağlarını döküp kel oldun?**” Kuş derviş kendisi gibi sanmıştı. Halk bu benzetmeden dolayı çok gülmüştü.”¹

Mevlana bu öykü üzerine İslam öğretileriyle ilgili olarak enfes yorumlar yapıyor. Papağanın derviş kendisine benzetmesinin yanlış olduğunu vurguladıktan sonra şunları kaydeder: “Her ne kadar “**aslan**” manasına gelen “**şir**” ile “**süt**” manasına gelen “**şir**” yazıda aynıysa da, aralarında çok fark vardır. O halde iyilerin işini kendi işinle mukayese etme. Zaten bütün âlem bu yüzden yolunu kaybetti. Kendilerini nebiler ve velilerle mukayese etmeye kalkışanlar: “**Biz de beşer, onlar da beşerdür. İkimiz de yemeye ve uykuya bağimliyiz**” dediler. Kötülüklerinden dolayı aralarındaki derin farkları kavrayamadılar.”

“Her iki türün de aynı yerden beslendiği doğru; ancak birinden zehir, diğerinden bal damlamaya başladı. Her iki ceylan da ot yedi. Ancak birinden dışkı, diğerinden misk meydana geldi. Her iki suret de birbirine benzeyebilir. Nitekim acı su da tatlı su da berraktır. Adam sihri mucize ile mukayese edip her ikisinin aslını hile zannedebilir. Nitekim Musa’nın karşısındaki sihirbazlar da Musa’nın asası gibi asa edindiler. Oysa iki asa arasında çok fark vardı. Bir işte Allah’ın rahmeti, diğerinde laneti vardı.”

“Kâfîrler maymun tabiatlıdır. İnsanoğlu ne yaparsa maymun da onu yapar ve “**Ben de onun gibi yaptım**” zanneder. Oysa birisi hakikat diğeri taklittir. Münafık bir kişi, emre uyan bir müminle birlikte niyaz için değil, husumet için namaza durur. İbadette münafık ve müminler kazanmakta ve kaybetmektedirler. Birine “**mümin**” derlerse, bundan hoşlanırlar. “**münafık**” derlerse öfkelenir. “**Mümin**” adı zatında sevilir. “**Mümin**” kelimesini oluşturan **Mim, Vav, Mim** ve **Nun** harfleri insanı şereflendirmez. Harfler tarif içindir. Mümine “**münafık**” dersin bu kötü lakap gönlünü akrep gibi sokar. Çünkü münafık Cehennem’den türemiştir. Ancak “**Münafık**” kelimesinin acılığı harflerinden değildir. Zira deniz suyunun acılığı da kabından değildir. Harfler kaplara benzerler. Mana denizi Allah’ın katında Levh-i Mahfuzdur.”

Mevlana Bakkal ve Papağan hikâyesi münasebetiyle daha bu temel öğretiler gibi birçok öğretiyi zikretmektedir.

Kahramanları hayvan olan hikâyelere örnek olarak da devenin yularını tutup çeken farenin hikâyesini zikretmek mümkündür. Hikâye şöyle:

“Küçük bir fare devenin yularını eline geçirdi ve deveyi çekmeye başladı. Deve de ardından gitti. Fare “**Oh be, ne pehlivanmışım ben!**” demeye başladı. Deve farenin böbürlendiğini anladı ve: “**Sana gösteririm ben**” dedi. Nihayet bir filin bile geçemeyeceği kadar büyük bir nehrin kıyısına geldiler. Fare durdu ve hareketsiz kaldı. Deve: “**Arkadaşım, hadi yığıtçe nehre dal**” dedi. Fare: “**Bu su derindir, ben boğulmaktan korkarım**” dedi. Deve: “**Bir ölçeyim bakalım**” dedi ve suyun içine girdi. Sonra da: “**Ey basiretsiz Fare, su dize geliyor. Neden şaşırıydın?**” dedi. Fare şöyle dedi: “**Dizden dize fark vardır. Karınca sana karıncadır, bize ise ejderhadır. Dolayısıyla bu benim tepemi yüz metre geçer**” Deve: “**O halde bir daha küstahlık yapma da canın yanmasın. Sen kendin gibi farelerle boy ölçüş**” dedi. Fare: “**Tövbe ettim. Allah için beni bu sudan geçir**” dedi. Deve: “**Sıçra ve benim hörgücüm otur. Senin gibi yüz binlercesini karşıya geçiririm**” dedi.

Mevlana bu hikâyeye yaptığı yorumda hikmetli sözler söylüyor. Özetle şöyle der:

¹ Mesnevi, 1. defter, 247 ve sonraki beyitler.

“Medem peygamber değilsin, o halde takip et ki, kuyudan makama çıkabilesin. Madem sultan değilsin o halde yönetilen halk ol. Madem olgun değilsin, yalnız olarak dükkân açma. **“Susunuz”** buyruğunu dinle. Sessiz ol ki, hakkın dili olmadığında kulak ol. Unutma ki, kibir ve kinin başlangıcı nefsin arzularıdır. Alışkanlıkla bu arzular sağlamlaşır. Seni alıkoymak isteyen öfkelenirsin. Eğer çamur yemeye başlarsan, seni çamurdan alıkoyana düşman olursun. Şeytan efendiliğe alıştığı için eşekliğinden Âdem’i küçük gördü. **“Benden daha üstün efendi olur mu?”** dedi. Dağ yılanlarla dolu da olsa korkma, çünkü içinde panzehir de vardır. Nesin arzuları karınca gibi küçük de olsa, alışkanlıkla yılan gibi olur. Fakat herkes yılanını karınca görür. Yine de sen imtihan anında şehvet yılanını öldür.”

Sonuç

Hakkın aşıklarından olan Mevlana Celalüddin Rumi’nin Mesnevisi bir iman ve irfan okulu gibidir. Mesnevi tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf, ahlak, felsefe ve tarih gibi birçok ilimlere doğrudan ya da dolaylı olarak temas etmektedir. Fakat Mevlana Mesnevi’de öncelikle Allah’ın varlığını ve birliğini işler. **“Mesnevimiz vahdet dükkânıdır. Onda Allah’tan başka ne görürsen o puttur”** diyerek Allah aşkını her şeyin üstünde tutmaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v) hakiki şahsiyetini ortaya koymak, onu en güzel söz ve benzetmelerle methetmek ve ona övgüler sunmak yine Mevlana’nın ikinci derecedeki en büyük amaçlarından birisidir. Mevlana beşeriyeti kamalatın zirvesine çıkaracak yegâne kaynağın Kur’an olduğuna inandığı için Hz. Peygamber’den sonra en çok onun üzerinde durur. Mevlana’nın **“Ben sağ olduğum sürece Kur’an’ın kölesiyim. Ben Muhammed’in yolunun tozuyum. Benim sözümünden bundan başkasını nakleden olursa ben ondan da o sözlerden de bizarım”** şeklindeki sözleri bu iki temel inanca ne kadar değer verdiğini göstermektedir. İbadeti ruhun gıdası ve kalbin cılası olarak kabul eden Mevlana’ya göre Allah’a kulluk etmek nimetlerin en büyüğü sayılmaktadır. “Kar, ancak takvada, dinde ve güzel amellerdedir. İki âlemde de felah bunlarla olacaktır” diyen Mevlana dini ibadet ve itaate ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

İşte Mevlana’nın Mesnevi’de zikrettiği bütün hikâyelerde anlatmak istediği temalar bunlardır. Bazen bir insan hikâyesi, bazen bir fabl, bazen de bir temsil yoluyla bu anlatımları gerçekleştirir.